

Esitys opetusministeriölle muuttaa perusopetuslain uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetusta koskeva 13 § puhumaan huoltajien yhteisistä tahdonilmaisuuksista

Pyydän opetusministeriötä ryhtymään toimenpiteisiin perusopetuslain uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetusta koskevan 1.8.2003 voimaan tulleen 13 §:n muuttamiseksi niin, että pykälässä mainitut huoltajan ilmoitus (1 mom), huoltajan pyyntö (3, 5 ja 6 mom) ja huoltajan päätös (4 mom) muutettaisiin vastaavasti muotoon huoltajien yhteinen ilmoitus, huoltajien yhteinen pyyntö ja huoltajien yhteinen päätös.

Esittämäni lakimuutokseen olisi syytä ottaa mukaan sama poikkeussäännös kuin on lapsen uskonnollisesta asemasta päättämisen suhteen uskonnonvapauslain 3 §:n 2 momentin viimeisessä virkkeessä eli siis seuraava:

Jos tuomioistuin on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 9 §:n 3 momentin nojalla päättänyt tehtävien jaosta lapsen huoltajien kesken toisin, noudatetaan kuitenkin tuomioistuimen päätöstä.

Perusteluksi esitykselleni esitän korkeimman hallinto-oikeuden 25.11.2004 antaman vuosikirjapäätöksen KHO:2004:99 (taltionumero 3007), jonka mukaan, kun otetaan huomioon uskonnonvapauslain 3 §:n 2 momentti ja lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 5 §, toinen huoltajista ei toisen huoltajan vastustaessa voi pätevästi tehdä perusopetuslain 13 §:n 1 momentissa tarkoitettua ilmoitusta uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattoman lapsen osallistumisesta [oppilaiden enemmistön uskonnollisen yhdyskunnan mukaiseen] uskonnonopetukseen. Tässä perusteluina käytetyt lainkohdat sanovat erityisesti, että lapsen uskonnollisesta asemasta päättävät lähtökohtaisesti huoltajat yhdessä ja että asiasta, jolla on huomattava merkitys lapsen tulevaisuuden kannalta, voivat huoltajat päättää vain yhdessä.

Kyseinen korkeimman hallinto-oikeuden päätökseen sisältyvä perusopetuslain sitova tulkinta koskee vain yhtä useasta analogisesta tilanteesta, joissa lakia olisi kuitenkin tulkittava samalla tavalla. Oikeuden tuomiona päätös ei myöskään sellaisenaan kävisi lakitekstiksi eikä antaisi suoraan oikeaa toimintamalliakaan käytännön koulutyössä.

Mielestäni korkeimman hallinto-oikeuden laintulkinta tarkoittaa perusopetuslain 13 §:n tulkittamista sellaisena, joksi esitän sen muutettavaksi.

Selvimmin tämä näkyy 1 momentin osalta. Momentissa puhutaan sen uskonnollisen yhdyskunnan mukaisesta uskonnonopetuksesta, johon oppilaiden enemmistö kuuluu; tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat osallistuvat oman uskontonsa opetukseen. Momentin viimeinen virke tulisi kuulumaan seuraavasti:

Oppilas, joka ei kuulu tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan, voi *huoltajien yhteisesti* ilmoitettua asiasta perusopetuksen järjestäjälle osallistua mainittuun uskonnonopetukseen.

On huomattava, että oppilaan ilmoittaminen tähän uskonnonopetukseen vastaa täysin sitä, mitä perusopetuslain puolesta oppilaalle seuraa hänen liittämistään oppilaiden enemmistön uskonnolliseen yhdyskuntaan.

Samasta syystä 6 momentti tulisi kuulumaan seuraavasti:

Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton oppilas voi *huoltajien yhteisestä* pyynnöstä osallistua myös sellaiseen perusopetuksen järjestäjän järjestämään uskonnon opetukseen, joka oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastaa hänen uskonnollista katsomustaan.

Tällainen näkemys oppilaan uskonnollisesta katsomuksesta oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella sekä siihen perustuva oppilaan ilmoittaminen uskonnonopetukseen ovat vähintäänkin samanvaikutuksiset kuin ovat ne perusopetuslain seuraukset, jotka oppilaalle koituvat oppilaan liittämisestä sellaiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan, jonka mukaisesta uskonnonopetuksesta on kyse. Sellaista ilmoitusta toinen huoltajista ei toisen huoltajan vastustaessa voi pätevästi tehdä.

Pykälän 5 momentin mukaan uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle, joka ei osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, opetetaan elämäkatsomustietoa. Elämäkatsomustietoa ei sovi pitää jonkinlaisena katsomusten suhteen neutraalina oppiaineena, vaan sen pohja on sekulaari. Momentin toinen virke tulisi kuulumaan seuraavasti:

Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla oppilaalla, jolle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta, opetetaan *huoltajien yhteisestä* pyynnöstä elämäkatsomustietoa.

Momentti 3 koskee sellaiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvia oppilaita, joka ei ole evankelis-luterilainen kirkko eikä ortodoksinen kirkkokunta ja joka ei myöskään ole oppilaiden enemmistön uskonnollinen yhdyskunta. Momentti tulisi kuulumaan seuraavasti:

Muuhun kuin 2 momentissa mainittuihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvalla vähintään kolmelle oppilaalle, jotka eivät osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos *kunkin oppilaan huoltajat yhteisesti* sitä pyytävät.

Näkemyksen, että oppilaalle olisi tätä kautta todella saatavissa oman uskonnon opetusta, olisi siis oltava huoltajien yhteinen, samoin näkemyksen, että oppilaan olisi ylipäättään osallistuttava uskonnonopetukseen.

Lopuksi 4 momentti tulisi kuulumaan seuraavasti:

Jos oppilas kuuluu useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan, oppilaan *huoltajat yhteisesti päättävät*, minkä uskonnon opetukseen oppilas osallistuu.

Tällöin ilman kyseisenlaista huoltajien yhteistä tahdonilmaisua (ilmoitusta, pyyntöä tai päätöstä) evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvalla oppilaalla on opetettava evankelis-luterilaista uskontoa, ortodoksinen kirkkokuntaan kuuluvalla oppilaalla

ortodoksista uskontoa ja uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle elämäntarkastustietoa; jos kyseistä opetusta ei kuitenkaan järjestetä vaatimuksen vähintään kolmesta oppilaasta jäädessä täyttymättä, oppilaalle on järjestettävä perusopetusasetuksen 5 §:n määräämää muuta opetusta tai ohjattua toimintaa, ja samoin sitä on järjestettävä myös oppilaalle, joka kuuluu muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkokuntaan eikä osallistu oman uskonnollisen yhdyskuntansa antamaan koulun ulkopuoliseen uskonnonopetukseen (oletan tässä, että kyseinen uskonnollinen yhteiskunta ei ole oppilaissa enemmistöinä).

Perusopetusasetuksen 5 §:n määräämä muu opetus tai ohjattu toiminta, joka ei tällöin saa olla katsomusaineopetusta, ei voi sinällään olla yhdenkään oppilaan tai huoltajan katsomuksen vastaista, vaan on yksinomaan oppilaan hyödyksi.

Tapauksessa, jossa uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvan oppilaan saamalla oman uskonnollisen yhdyskuntansa koulun ulkopuolisella uskonnonopetuksella korvataan koulun katsomusaineopetus, tulee koulun joka tapauksessa pyytää huoltajalta luotettava selvitys yhdyskunnan jäsenyydestä ja uskonnon opettamisesta. Mielestäni koulun tulisi lisäksi pyytää huoltajien yhteinen ilmoitus, että oppilas on kyseisessä opetuksessa huoltajien yhteisestä päätöksestä.

Näin kussakin tapauksessa, jossa oppilaan huoltajat eivät tee erityistä yhteistä tahdonilmaisua, koulu tietää, mitä se oppilaalle opettaa ja voi tästä opetuksesta myös huoltajille tiedottaa; kyseessä on siis ”oletusarvoinen opetus”.

Perusopetuslain 13 §:n 3 momentin termin ”pyyntö” perustelluin nykytulkintaa lähtee varovaisuudesta: oppilaan ei ole velvollisuus osallistua ilman hänestä esitettyä pyyntöä muiden oppilaiden osalta esitettyjen pyyntöjen tähden järjestettyyn oman uskonnon opetukseen. Tämän kannan otti eduskunnan apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio ratkaisussaan 6.6.2005 rehtori Satu Honkalan heinäkuussa 2003 eduskunnan oikeusasiamiehelle Opetushallituksen 6.6.2003 antamasta tiedotteesta tai muistiosta ”Perusopetuslain muutoksen vaikutukset uskonnon ja elämäntarkastustiedon opetukseen sekä koulun toimintaan” tekemään kanteluun (dnro 1705/4/03) sekä hänen ratkaisussaan 22.6.2005 omiin kanteluihini, jotka syyskuussa 2003 tein toisaalta Helsingin kaupungin opetustoimesta (dnro:t 1991/4/03 ja 2097/4/03) ja toisaalta Espoon kaupungin opetustoimesta (dnro 2083/4/03); sekä Honkala että minä olimme vaatineet tätä tulkintaa. Opetushallitus kanteluistamme 18.3.2005 antamassaan lisäselvityksessä ja -lausunnossa myönsi tämän näkemyksen osin perustelluksi, mutta piti kysymystä kuitenkin sekä lain että lainvalmisteluasiakirjojen valossa epäselvänä. Opetushallitus katsoikin perusopetuslain kaipaavan tältä osin täsmennystä, ja apulaisoikeusasiamies Rautio yhtyi tähän Opetushallituksen kantaan.

Opetushallitus on uudessa 15.3.2006 kotisivuilleen tulleessa muistiossa ”Perusopetuslain muutoksen vaikutukset uskonnon ja elämäntarkastustiedon opetukseen sekä koulun toimintaan” ilmoittanut esittävänsä opetusministeriölle, että se selventäisi säädöstasolla muiden kuin opetusta pyytäneiden oppilaiden osallistumisvelvoitteen oman uskonnon opetukseen. Tällaisen esityksen Opetushallitus sitten opetusminis-

teriölle teki 21.8.2006: ”Tarkennuspyyntö vähemmistöskontojen opetukseen osallistumisesta” (dnro 4/420/2006).

Mahdollisesti tämä Opetushallituksen esitys johtaa perusopetuslain 13 §:n 3 momentin muutokseen. Tämä vaikuttaisi siis siihen, mikä olisi oppilaissa vähemmistönä olevaan, muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksisen kirkkokuntaan kuuluvan oppilaan oletusarvoinen opetus.

Mielestäni perusopetuslain 13 §:n 4 momenttia ei ole mahdollista täsmentää vastaavalla tavalla. Lainsäätäjä ei voine sanoa, mikä olisi katsottava sellaisen oppilaan oman uskonnon opetuksiksi, joka kuuluu useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan, tapauksessa, jossa huoltaja ei tee laissa vaadittua päätöstä tai huoltajat eivät yhteisesti tee esittämässäni muutetussa laissa vaadittua päätöstä. Yksi näkemys puoltaisi sitä, että se uskonnollinen yhdyskunta, johon lapsi on ensiksi liitetty, olisi se, jonka mukaiseen uskonnonopetukseen lapsen olisi osallistuttava. Toinen näkemys puoltaisi päinvastoin sitä, että se uskonnollinen yhdyskunta, johon lapsi on viimeksi liitetty, olisi se, jonka mukaiseen uskonnonopetukseen lapsen olisi osallistuttava. Lainsäätäjän ei sopisi olla niin mielivaltainen, että se yrittäisi tehdä jonkin tällaisen valinnan huoltajien puolesta. Kyseisessä tapauksessa oppilas on vapautettava katsomusaineopetuksesta ja järjestettävä hänelle muuta opetusta tai ohjattua toimintaa.

Tahdon tässä yhteydessä ilmaista kantani, että uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvaa oppilasta tai lukion opiskelijaa, joka on aloittanut lukio-opintonsa alle 18-vuotiaana, ei saa Opetushallituksen tarkennuspyynnön käsittelyn yhteydessä velvoittaa missään tilanteessa osallistumaan elämänskatsomustiedon opetukseen jo yksistään sen vuoksi, että lähinnä uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomille tarkoitettua elämänskatsomustiedon käytännön opetus ja oppiaineen opetussuunnitelmat eivät saa tarpeettomasti vaarantua opetukseen osallistuvien uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvien tähden.

Perustelen vielä esittämäni lainmuutoksen tarpeellisuutta sillä, että se on käytännön vaatima; muu johtaa sekaannuksiin ja sotkuihin.

Opetushallitus otti korkeimman hallinto-oikeuden yllä mainitsemani päätöksen sisältämän lainulkinnan lähtökohdakseen lisäselvityksessään ja -lausunnossaan 18.3.2005 eräässä asiassa, jonka Satu Honkala ja minä otimme kanteluissamme esille. Onkin syytä lainata laajemmin sitä, mitä asiasta lausuttiin apulaisoikeusasiamies Ilkka Raution 6.6.2005 antamassa ratkaisussa Satu Honkalan kanteluun dnro 1705/4/03:

Opetushallituksen mukaan korkeimman hallinto-oikeuden mainitusta perusopetuslain 13 §:n 1 momentin tulkinnasta voitaneen päätellä, että ennen lainmuutosta uskonnonopetukseen osallistuvien uskontokuntiin kuulumattomienkin osallistuminen edelleen opetukseen edellyttäisi huoltajien nimenomaista tahdonilmaisua.

Edellä esitetyn päätelmän mukaan myös muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvien oppilaiden osalta heidän edelleen osallistuminen enemmistön uskonnonmukaiseen uskonnonopetukseen edellyttäisi Opetushallituksen käsityksen mu-

kaan heidän huoltajiensa nimenomaista tahdonilmaisua.

Edellä esitetyn vuoksi tiedote kaipaa Opetushallituksen käsityksen mukaan täsmennystä siltä osin kun siinä on kysymys niistä enemmistön uskonnonopetukseen osallistuvista, jotka ovat ennen lainmuutosta tehdyn ratkaisunsa perusteella jatkaneet uskonnonopetuksen osallistumisvelvollisuuttaan. [Opetushallituksen lisälausunnossa 18.3.2005: ”jatkaneet uskonnon opetuksessa ilman lakiin perustuvaa velvollisuutta”.]

Kannanotto: Opetushallitus on ilmoittanut pitävänsä tarpeellisena tiedotteen tarkistamista edellä mainitulta osin. Asia ei anna minulle aihetta enempisiin toimenpiteisiin.

Mielestäni apulaisoikeusasiamies asettui tässä kannanotossaan tukemaan korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen huomioonottamista myös itse tiedotteessa.

Mutta kuinka tämä on otettu huomioon Opetushallituksen uusitussa muistiossa ”Perusopetuslain muutoksen vaikutukset uskonnon ja elämäntiedon opetukseen sekä koulun toimintaan” (15.3.2006)? Muistion kohdan 1.3 (”Oppilaan ja huoltajan asema”) neljäs ja viides kappale kuuluvat seuraavasti:

Perusopetuslain 13 §:n voimaantullessa enemmistön uskonnon opetukseen osallistui osa sellaisista oppilaista, jotka eivät kuuluneet mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan tai kuuluivat johonkin muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kannanoton perusteella opetuksen järjestäjän tai koulun tulee tiedottaa huoltajille, että näiden tulee erikseen ilmoittaa, mihin opetukseen oppilas jatkossa osallistuu (mikäli ilmoitusta ei ole tehty lain voimaantulon jälkeen). Ilmoittautumismenettelystä päätetään paikallisesti.

Tässä siis käytetään yksiköllisen ilmauksen ”oppilas” yhteydessä monikollisia ilmauksia ”huoltajille” ja ”näiden”. Kuitenkaan tämä teksti ei sano suoraan ja selvästi, että mahdollisen ilmoituksen oppilaan osallistumisesta enemmistön uskonnon opetukseen tulee huoltajien tehdä yhdessä. Kuinka muistiosta sellaisen oikean käsityksen voisi saada, kun siinä esitetään kokonaisuudessaan perusopetuslain 13 §, mutta ei edes mainita pykälää ratkaisevalla uudella tavalla tulkitsevaa yllä tarkastelemaani korkeimman hallinto-oikeuden päätöstä.

Kuitenkin ilman sellaista huoltajien yhteistä ilmoitusta uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumaton oppilas on siirrettävä elämäntiedon opetukseen; siihen ei tarvita minkäänlaista huoltajien ilmoitusta, saati huoltajien yhteistä ilmoitusta. Tilanne ei ole symmetrinen, ja kuitenkin teksti tarkastelee näitä tilanteita symmetrisinä. Sellainen teksti on vain hyvin hankalasti ymmärrettävissä oikein.

Kantelin siksi 28.3.2006 eduskunnan oikeusasiamiehelle siitä, että Opetushallituksen uusi muistio vaikenee korkeimman hallinto-oikeuden kyseisestä päätöksestä perusopetuksen järjestäjiä, kouluja ja huoltajia harhaan johtaen.

Opetushallitus antoi 30.5.2006 siltä kantelustani pyydetyn selvityksen, josta vastineen laatimiseen minulla on aikaa 4.9.2006 asti; vastineen päiväys on sama kuin nyt

käsillä olevan dokumentin. Tässä selvityksessä Opetushallitus ottaa selvän kannan:

Opetushallitus on kantelijan kanssa samaa mieltä siinä, että ilmoitettaessa uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton oppilas enemmistön uskonnonopetukseen, tulee ilmoituksessa olla kaikkien oppilaan laillisten huoltajien allekirjoitus.

Näin asia olisi tullut esittää jo Opetushallituksen tiedotteessa, ja lisäksi mielestäni olisi siis tullut myös kertoa, että kyseessä on vallitseva uusi laintulkinta, jonka antoi eräs korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu.

Kunnon korjauksen voisi tuottaa vain esittämäni lainmuutos. Pyysin eduskunnan oikeusasiamiestä ottamaan ratkaisussaan puoltavan kannan tähän lainmuutosesitykseeni. En kuitenkaan halunnut jäädä tämän esitykseni kanssa odottamaan niin pitkään, että minulla olisi pyytämäni tuki takanani.

Asian tärkeyttä käytännön kannalta valaisee äsken mainitsemani vastineessani esittelemäni Helsingin kaupungin opetusviraston perusopetuslinjan ratkaisu Opetushallituksen muistion eduskunnan oikeusasiamiehen kannanottoon viittaavan yllä selostetun kohdan huomioonottamisessa. Nimittäin kyseisen erilliseksi mainitun toimenpiteen ohjeistuksessa kouluille ei selvästi kerrottu, koska sitä ei varmastikaan ollut niin ymmärrettykään, että uskonnonopetukseen osallistumisen jatkamiseen tarvitaan huoltajien yhteinen ilmoitus. Niinpä huoltajille osoitettu tiedote ja lomake eivät myöskään esittäneet asiaa niin. Tässä lomakkeessa on vain yksi huoltajan allekirjoituskohta. Jakelu toukokuussa 2006 oli myöskin suppeampi kuin mihin asian oikean luonteen ymmärtäminen olisi johtanut: jakelu kohdistui vain tuolloin 4.–6. luokalla oleville oppilaille. Kuitenkin sen olisi tullut kohdistua kaikkien vuosiluokkien oppilaille, sillä näille osoitetuissa aiemmissa kyselylomakkeissa, jotka ovat edelleenkin käytössä, oli niissäkin pyydetty vain yhden huoltajan allekirjoitus.

Opetushallituksen uutta tiedotetta ei Helsingin opetusvirastossa ollut siis ymmärretty niin, kuin Opetushallituksen selvityksessä sitä on selitetty, mutta ei Opetushallituksen muistiossa haluttu, osattu tai uskallettu kirjoittaa.

Selvitykseni Espoon kaupungin opetus- ja kulttuuritoimen ratkaisun osalta ovat vielä kesken; asianomainen katsomusaineiden konsultoiva opettaja ilmoitti ystävällisesti, että on vielä liian kiireinen lukuvuoden alkujärjestelyjen tähden ehtiäkseen vastata. Mutta Espoon kaupungin internetsivuilla opetus- ja kulttuuritoimen osastossa on peruskoulua koskeva lomake, joka on täten edelleen käytössä ja jossa on vain yhden huoltajan allekirjoituskohta.

Mielestäni korjauksen toisi vain itse lakitekstin muuttaminen esitykseni mukaisesti.

Dos. Jouni Luukkainen

puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun ateistit ry; www.ateistit.fi

Castréninkatu 10 C 53, 00530 HELSINKI

p. (09) 191 51443, (09) 7534 703; jouni.luukkainen@helsinki.fi

Liitteet, joilla dokumentoin yllä kertomaani:

- Korkeimman hallinto-oikeuden 25.11.2004 antama vuosikirjapäätös KHO:2004:99
- Eduskunnan apulaisoikeusasiamies Ilkka Raution päätös 6.6.2005 rehtori Satu Honkalan kantelusta dnro 1705/4/03
- Opetushallituksen tiedote 28.2.2006 ja muistio ”Perusopetuslain muutoksen vaikutukset uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetukseen sekä koulun toimintaan”
- Jouni Luukkaisen kantelu 28.3.2006 eduskunnan oikeusasiamiehelle äsken mainitusta Opetushallituksen muistiosta (dnro 1066/4/06)
- Opetushallituksen selvitys 30.5.2006 äsken mainitusta Jouni Luukkaisen kantelusta
- Jouni Luukkaisen vastine 29.8.2006 äsken mainittuun Opetushallituksen selvitykseen; vastineen liitteet 2–7
- Opetushallituksen 21.8.2006 opetusministeriölle tekemä ”Tarkennuspyyntö vähemmistöuskontojen opetukseen osallistumisesta” (dnro 4/420/2006)